

- سازمان آموزش و پرورش شهر تهران
- دبیرخانه طرح تدوین سند راهبردی

اهداف و ضرورت تدوین سند راهبردی

تهیه و تنظیم: دکتر بیژن عبدالهی

ضرورت و اهداف تدوین سند توسعه

بدون شک امروزه، در شرایط جهانی شدن و دنیای رقابتی و دایم‌التغییر تفکر استراتژیک و مدیریت استراتژیک برای تدوین و اجرای برنامه‌های استراتژیک در عرصه‌های مختلف اجتماعی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است و حتی به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی مورد توجه جوامع، دولت‌ها و نهاد‌های بین‌المللی قرار گرفته شده است. با نگاهی اجمالی به سیر تحول در کشورهای مختلف، به ویژه در کشورهای که در دهه‌های اخیر از رشد و توسعه چشمگیری برخوردار بوده‌اند، جایگاه و نقش برنامه‌های استراتژیک در پیشرفت آن‌ها کاملاً مبرهن می‌باشد. بسیاری از کشورها علاوه بر حوزه‌های اقتصادی، نظامی و سیاسی در حوزه‌های تربیت نیز برنامه‌های استراتژیک توسعه‌طراحی کرده و مبنای تصمیم‌گیری‌ها و جهت‌گیری‌ها و هدایت خود قرار داده‌اند. کشورهای کره جنوبی، هند، تایلند، مراکش و اردن از جمله کشورهایی هستند که دارای برنامه‌های راهبردی و سند ملی توسعه در حوزه‌های تربیت می‌باشند. مالزی به عنوان بخشی از برنامه توسعه خود تا سال ۲۰۲۰، برنامه‌های راهبردی تعلیم و تربیت خود را تدوین نموده است. اندونزی از حدود ۲۰ سال پیش برنامه راهبردی ملی برای آموزش و پرورش تهیه کرده و عربستان نیز از چند سال پیش تدوین برنامه راهبردی ملی آموزش و پرورش خود را آغاز نموده است.

اهمیت تدوین برنامه‌های راهبردی ملی در عرصه تعلیم و تربیت به حدی است که یونسکو در سال ۲۰۰۱ از کشورهای خواسته است که سند ملی آموزش برای همه «تهیه کنند. تا اوایل سال ۲۰۰۵ بیش از ۳۵ کشور اقدام به تهیه چنین سندی نموده‌اند. بنابراین لازم است کشور ایران و به تبع آن استان‌ها نیز در راستای تحولات سریع علمی و فنی و الزامات ملی و بین‌المللی سند ملی آموزش و پرورش خود را تهیه نمایند. تصویر و ابلاغ سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران به دستگاه‌های برنامه‌ریزی و اجرایی کشور هم به عنوان الزام و تکلیف و هم به عنوان یک فرصت زمینه‌های مناسب برای تدوین سند ملی در آموزش و پرورش فراهم ساخته است.

اصول و سیاست‌های حاکم بر برنامه‌ی چهارم توسعه و قوانین مربوط مصوب آن از سوی مجلس شورای اسلامی و تأیید طرح اولیه سند ملی آموزش و پرورش در جلسه مورخه ۱۳۸۳/۳/۲۱ هیئت وزیران و مصوبه مرحله دوم تدوین سند ملی به تاریخ ۸۳/۷/۲۳ و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش مبنای قانونی و اجرایی مناسبی برای تهیه سند ملی آموزش و پرورش

کشورمان و استان‌ها فراهم‌ساخته‌است.

تهیه و تدوین سند توسعه آموزش و پرورش به لحاظ اهمیت و جایگاه مهم این نهاد عظیم مهم در بین سایر برنامه‌های راهبردی سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران از اهمیت زیادی برخوردار است. تلاش برای نیل به توسعه پایدار و تحقق جامعه دانایی محور و مبتنی بر دانش و فناوری پیشرفته و با در نظر گرفتن آموزه‌های دینی که در سند چشم‌انداز به آنها تأکید شده است مستلزم تهیه برنامه راهبردی در حوزه تعلیم و تربیت است. تهیه این سند در جامعه ما با توجه به تنوع جغرافیایی، فرهنگی، سیاسی و دینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تهیه برنامه راهبردی ملی با توجه به مبانی علمی، فلسفی و قانونی آن و در نظر گرفتن ویژگی‌های اقلیمی و فرهنگی حاکم بر فرهنگ غالب و خرده فرهنگ‌های موجود در آن می‌تواند مؤثر واقع گردد.

در همین راستا دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و جمع‌کثیری از متخصصان و اندیشمندان حوزه تعلیم و تربیت به راه‌اندازی و سازماندهی مطالعات و فعالیت‌های مربوط به تدوین سند اقدام نموده‌اند. به منظور جامعیت بخشیدن به مطالعات و تعیین استراتژی‌های لازم برای تدوین سند ملی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی کشورمان، مشارکت سطوح مختلف دستگاه تعلیم و تربیت به ویژه بدنه اصلی آموزش و پرورش در سازمان‌های آموزش و پرورش استان‌ها و استفاده از ظرفیت‌های موجود و تجارب بخشهای مرتبط با این حوزه در استان‌ها و اجرای اصل مشارکت حداکثری برای تحقق اهداف اساسی سند ملی، ضرورت تدوین سند

و برنامه راهبردی آموزش و پرورش در سطح استان را دو چندان می‌نماید. تدوین سند توسعه زمینه ایجاد انسجام و یکپارچگی در برنامه‌های آموزشی و درسی و نیز هماهنگی با سایر نهادهای مؤثر در امر تعلیم و تربیت در سطح ملی و استانی را فراهم می‌سازد.

قلمرو سند، عرصه‌های توسعه اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در ارتباط با آموزش و پرورش در بر می‌گیرد و برای آنها تعیین تکلیف می‌کند. در این قلمرو نظام آموزش و پرورش شامل سطوح قبل از دبستان تا پایان تحصیلات دبیرستانی و آموزش‌شده‌های فنی و حرفه‌ای می‌شود. تدوین سند راهبردی به مثابه برنامه جامع و راهبردی نظام آموزش و پرورش کشور می‌تواند انسجام در درون و برون نظام آموزش و پرورش را به دنبال داشته و در یک فضای مفاهمه و توافق مبتنی بر مطالعات علمی و فلسفی دستگاه تعلیم و تربیت را به سوی چشم‌انداز و مأموریت‌های اساسی آن سوق دهد.

سند ملی آموزش و پرورش در چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور مجموعه‌ای مشتمل بر مؤلفه‌هایی همچون: مبانی نظری، اصول و اهداف تعلیم و تربیت، مأموریت‌ها، چالش‌ها، چشم‌انداز و راهبردهای اساسی تعلیم و تربیت ملی باشد. این سند به عنوان پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و استمرار نظام آموزش و پرورش کشور در سطح ملی و منطقه‌ای به منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری مورد استفاده و استناد قرار می‌گیرد.

به طور کلی لزوم داشتن سندی همه‌جانبه‌نگر از منظر نگاه‌های مختلف زیراحساس می‌شود:

الف: نگاه تکلیفی و الزام قانونی به انجام این امر.

انداز ۲۰ ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران می باشد. **مبانی نظری:** این مؤلفه ناظر به تدوین فلسفه آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران است که مبتنی بر مبانی ارزشی (اسلامی - ایرانی) و علمی می باشد و موجب وحدت و یکپارچگی سند ملی می گردد. **اهداف و اصول:** منظور از اهداف و اصول، باید ها و نبایدها و قواعد کلی نظام آموزش و پرورش است که مستخرج از فلسفه آموزش و پرورش می باشد. **مأموریت:** مأموریت نظام آموزش و پرورش عبارت است از: مجموعه اهداف (ویژگی های انسان مطلوب) و وظایف (ناظر به تحقق شرایط و اقتضات، تأمین ابزارها، وسائل و امکانات) که با تحقق آن افراد آماده ایفای نقش های مفید فردی و اجتماعی در عرصه های توسعه ملی و در تعامل با تحولات محیطی منطقه ای و جهانی می گردند. مأموریت در تعامل مستمر با چالش های اساسی، راهنمای تدوین چشم انداز نظام آموزش و پرورش کشور است.

چالش ها: چالش ها، تنگناهای فراروی نظام آموزش و پرورش در تحقق مأموریت است. شناخت مجموعه چالش ها در تعامل با مأموریت نظام آموزش و پرورش کشور، حوزه ها و روندهای نیازمند تغییر در این نظام را جهت تربیت انسان مطلوب تعیین می کند.

چشم انداز: منظور از چشم انداز، وضعیت ممکن و قابل حصول نظام آموزش و پرورش کشور در افق بیست ساله است که با توجه به مبانی نظری، اهداف و اصول، مأموریت از یک سو و چالش های فراروی این نظام از سوی دیگر تعیین می شود. چشم انداز شامل موارد: اهداف کمی، اهداف کیفی، ساختار کلان تقسیم کاری، ساختار منابع و مصارف، ساختار منابع انسانی و مشخصات کلی برنامه های توسعه ملی (برنامه های پنج ساله) می شود.

راهبردها: راهبردها، سیاست ها و راهکارهای اساسی است که اعمال آنها منضم تغییرات اساسی محتوایی و ساختاری در تعامل با تحولات محیطی است و موجب تحقق چشم انداز نظام آموزش و پرورش کشور می گردد.

فرصت ها و تهدیدها: منظور از فرصت ها و تهدیدها، رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بوم شناسی و سیاسی است که می توانند به میزان زیادی در آینده به نظام آموزش و پرورش استان منفعیت یا زیان برسانند. فرصت ها و تهدیدها معمولاً خارج از کنترل نظام آموزش و پرورش می باشند.

۲. مشخص کردن نقاط قوت و ضعف نظام آموزش و پرورش در سطوح مختلف تحصیلی و انواع آن، با توجه به ساخت های تربیت و دو حوزه اصلی و خاص آموزش و پرورش. این دسته از مطالعات در ۶ سطح انجام می شود: نظام مدیریت و برنامه ریزی راهبردی، نظام تأمین منابع انسانی، نظام تأمین منابع مالی و مادی، نظام برنامه ریزی درسی و فن آوری آموزشی، نظام تحقیق و توسعه و نظام های آموزش های خاص (آموزش بزرگسالان، آموزش و پرورش استثنایی، استعدادهای درخشان).

تعاریف اصطلاحات و واژه ها:

سند ملی: سند ملی آموزش و پرورش در چشم

تدوین سند راهبردی به مثابه برنامه جامع و راهبردی نظام آموزش و پرورش کشور می تواند انسجام درون و برون نظام آموزش و پرورش را به دنبال داشته و در یک فضای مفاهمه و توافق مبتنی بر مطالعات علمی و فلسفی دستگاه تعلیم و تربیت را به سوی چشم انداز و مأموریت های اساسی آن سوق دهد

انداز بیست ساله کشور مجموعه ای است در بردارنده مؤلفه های: مبانی نظری، اهداف و اصول، مأموریت، چالش ها، چشم انداز و راهبردها می باشد. این سند به عنوان پایه، ملاک و راهنمای تصمیم گیری های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و استقرار نظام آموزش و پرورش کشور در سطح ملی به منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری مورد استناد و استفاده قرار می گیرد. قلمرو سند ملی، عرصه های توسعه اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در ارتباط با آموزش و پرورش در برمی گیرد و برای آنها تعیین تکلیف می کند. در این قلمرو نظام آموزش و پرورش شامل سطوح قبل از دبستان تا پایان تحصیلات دبیرستانی و آموزشگاه های فنی و حرفه ای است. در این طرح منظور از سند توسعه، تدوین برنامه راهبردی آموزش و پرورش استان تهران در راستای تدوین سند ملی آموزش و پرورش و چشم

ب: نگاه درونی به وضعیت کنونی آموزش و پرورش و چالش های آن.

ج: نگاه فرصتی: بازاندیشی نقش و جایگاه آموزش و پرورش در توسعه کشور و رویارویی موثر با بدفهمی های تاریخی و ... اتمام حجت نظام آموزشی با کل نظام

د: نگاه ملی (برنامه ای): پیشگیری از وارد ساختن شوک های مقطعی به آموزش و پرورش از طریق ایجاد تغییر یا تردید در سیاست های کلان ... مدیریت بهینه تغییر در آموزش و پرورش.

و: نگاه ماهیتی (ماهوی) به نظام آموزشی: تغییر و تحول در ساختار و برنامه های آموزشی جزو لاینفک یک نظام آموزشی است. نظام آموزش و پرورش ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در دوره های مختلف دست به تغییرات آموزشی زده است.

ه: نگاه جهانی: باز تعریف کارکردهای آموزش و پرورش در عصر جهانی شدن و دانایی محوری.

فعالیت ها و مطالعات

در این طرح دو دسته مطالعه صورت می گیرد: **الف) مطالعات محیطی:** این مطالعات دو هدف عمده زیر را دنبال می کند:

۱. بررسی و تبیین فرصت ها و تهدیدهایی که از جانب عوامل محیطی در سر راه تربیت انسان مطلوب و تحقق آرمانها و مأموریت های نظام آموزش و پرورش (عمومی) در افق چشم انداز قرار می گیرد و مشخص کردن تعدیل های احتمالی که لازم است در این آرمانها و مأموریت ها صورت گیرد.

۲. شناسایی راه های محتمل استفاده حداکثر از فرصت ها و به حداقل رساندن تهدیدها در جهت تحقق آرمانها و مأموریت های نظام آموزش و پرورش در افق چشم انداز.

این دسته از مطالعات در ۴ سطح انجام می شود: **سطح اول:** محیط اداری - اجرایی دولتی و عموم، **سطح دوم:** محیط حقوقی، قضایی و تأمین، **سطح سوم:** محیط های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و **سطح چهارم:** محیط های بین المللی - منطقه ای

ب) مطالعات مؤلفه های اصلی آموزش و پرورش

هدف اصلی از این مطالعات، تحلیل و ارزیابی وضع موجود نظام آموزش و پرورش و تعیین نقاط قوت و ضعف آن در تحقق اهداف و آرمان های نظام در چشم انداز بیست ساله کشور است. و اهداف خاص این مطالعات عبارتند از:

۱. بررسی وضع موجود و «عملکرد یادگیری» و «محیط یادگیری» نظام آموزش و پرورش در دو بعد کمی و کیفی

۱ - با تدوین چشم انداز، سند ملی در قالب سه برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عملیاتی می شود. برنامه پنج ساله پایانی (چهارم) به جبران کاستی ها و نقائص مربوط به عملکرد سه برنامه گذشته اختصاص می یابد.